

DİYARBAKIR İL SANAYİ DURUM RAPORU

2019

21. DİYARBAKIR

21.1. DİYARBAKIR İLİ SANAYİ YAPISI

Diyarbakır, günümüzden 10 bin yıl önceye dayanan tarihiyle sadece bölge tarihine değil, dünya uygarlık tarihine de ışık tutan birçok kültüre ev sahipliği yapmıştır. Diğer yandan, Diyarbakır bu kültürlerin ve medeniyetlerin beslediği ve büyüttüğü birçok düşünce, sanat ve bilim adamının da yetiştiği bir coğrafya olagelmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve bu bölgenin cazibe merkezi olan Diyarbakır'ın ticaret ve sanayi geçmişi tarım ve hayvancılığa ve bunlara dayalı sanayiye bağlı olmuştur. Fakat son yıllarda kırsaldan şehre doğru oluşan göçler, tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlayan nüfusta azalmalara yol açmıştır. Tarımdan kopan işgücünün büyük oranda hizmetler sektörüne kaydığı görülmektedir. Hizmetler sektörü, Diyarbakır ekonomisinde en büyük paya sahiptir. Ancak Bereketli Hilal olarak anılan, verimli arazilerin bulunduğu bölgedeki kentte; tarımsal ve hayvansal üretim, kent ekonomisinde önemini korumaya devam etmektedir.

Diyarbakır sanayisi ağırlıklı olarak kentin sahip olduğu hammadde kaynakları, tarımsal üretim ve insan kaynağına dayalı olarak gelişme göstermiştir. Sanayi sektöründeki yatırımların tekstil, metal ve makine, inşaat malzemeleri, mobilya, gıda, plastik ürünleri, taş ve toprağa dayalı sanayi, mermer ve taş ocaklığı alanlarında yoğunlaştığı görülmektedir.

İlde Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesi, Diyarbakır Tekstil İhtisas Organize Sanayi Bölgesi, Diyarbakır Karacadağ Organize Sanayi Bölgesi ve Tarıma Dayalı Besi İhtisas Organize Sanayi Bölgesi olmak üzere 4 adet organize sanayi bölgesi bulunmaktadır.

İlimizde Bakanlık kredisi ile yapılan 7 sanayi sitesinde otomotiv, mobilya, metal alanlarında küçük üreticiler ve servis hizmeti sunan işletmeler faaliyet göstermektedir.

Diyarbakır 1.756.353 kişilik nüfusu ile Türkiye'nin nüfusta 12. büyük şehri, 15.168 km² yüz ölçümüyle de 10. büyük şehridir.

TÜİK tarafından TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) olarak yayınlanan işsizlik rakamlarına göre, TRC2 bölgesinde 2019 yılında işsizlik oranının %23,4, istihdam oranının ise %35,7 olduğu görülmektedir. İstihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde en büyük payın %47 ile hizmetler sektöründe olduğu, tarım sektörünün payının %37,5, sanayi sektörünün payının ise %15,5 olduğu görülmüştür.

TÜİK 2018 yılı verilerine göre; Diyarbakır ilinin iktisadi faaliyet konularına göre cari fiyatlarla kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasılası (GSYH) 4310 \$ olarak hesaplanmıştır. GSYH'in sektörel dağılımına bakıldığında; tarım sektörünün %14,59, sanayi sektörünün %22,79, hizmetler sektörünün %62,62 payı olduğu görülmektedir.

2017 yılına ait İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması'na (SEGE) bakıldığında, Diyarbakır ili 68'inci sırada yer almaktadır.

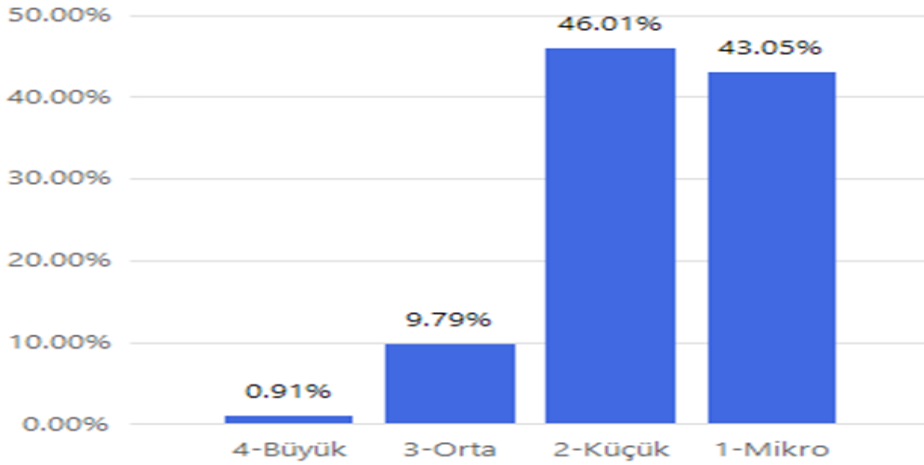
21.1.1. Diyarbakır İli Sanayisi Genel Değerlendirme

Sanayi Sicil Bilgi Sistemi'ne kayıtlı 579 işletmenin ölçek, sektör ve çalışan sayısına göre dağılımı aşağıda verilmiştir.

21.1.1.1. Ölçek Dağılımı

Diyarbakır ilinde bulunan sanayi işletmelerinin; çalışan sayısına göre %43,05'i mikro, %46,01'i küçük, %9,79'u orta ve %0,91'i büyük ölçekli işletmelerdir.

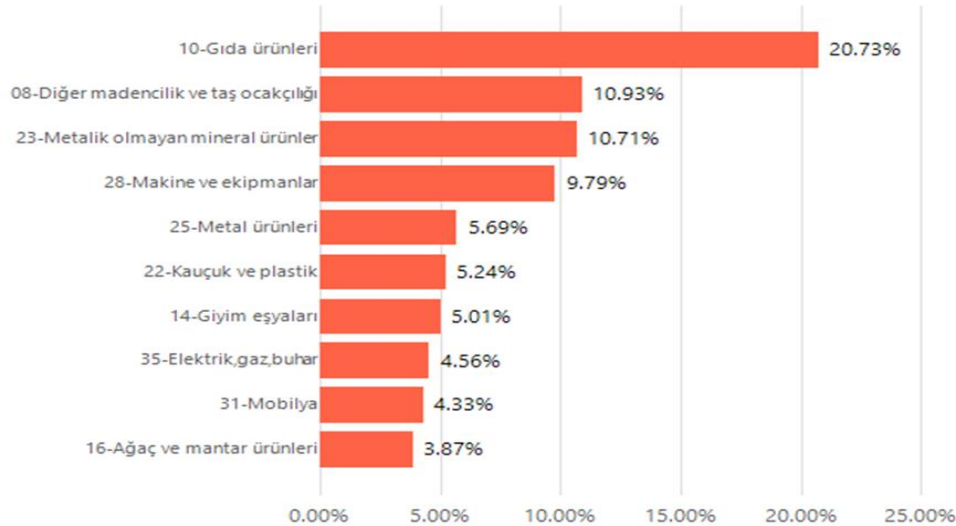
Diyarbakır İli Sanayisi Ölçek Dağılımı

21.1.1.2. Sektörel Dağılım

Diyarbakır ilindeki sanayi işletmelerinin sektörel dağılımı incelendiğinde; ilk sırada %20,73 ile gıda ürünleri, ikinci sırada %10,93 ile diğer madencilik ve taş ocakçılığı, üçüncü sırada %10,71 ile metalik olmayan mineral ürünler sektörlerinin yer aldığı görülmektedir.

Diyarbakır İlinde Sanayi İşletmelerinin Sektörel Dağılımı (İlk 10 Sektör)

21.1.1.3. Çalışan Sayısı

Diyarbakır ilinde sanayi sektörünün istihdamında %18,60 ile gıda ürünleri, %12,51 ile giyim eşyaları, %12,04 ile metalik olmayan mineral ürünler sektörleri ilk üç sırada yer almaktadır

Diyarbakır İlinde Sanayi Sektöründe İstihdamın Dağılımı (İlk 10 sektör)

Sektör Adı	Çalışan Sayısı	İl Payı
10-Gıda ürünleri	2.014	18,60%
14-Giyim eşyaları	1.354	12,51%
23- Metalik olmayan mineral ürünler	1.304	12,04%
25-Metal ürünleri	830	7,67%
13-Tekstil ürünleri	731	6,75%
24-Ana metal	704	6,50%
08-Diğer madencilik ve taş ocakçılığı	546	5,04%
35-Elektrik, gaz, buhar	498	4,60%
31-Mobilya	488	4,51%
22-Kauçuk ve plastik	364	3,36%
Diğer sektörler	1.994	18,41%
Toplam	10.827	100,00%

Diyarbakır ilinde çalışan sayısına göre ilk 5 büyük işletme aşağıda sıralanmıştır:

- Ünteks Boya Baskı Apre Tekstil San. İç ve Dış Ticaret A.Ş. (Diyarbakır Konfeksiyon)
- İskur Tekstil Enerji Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi
- İçkale Gıda İnş. Tem. Nak. Park ve Bahçe Sanayi Ticaret
- Şahabettin Bulut
- Sezai Ayas Se-TEX Tekstil Sanayi ve Ticaret Diyarbakır Şubesi

21.2. DİYARBAKIR İLİNDE SANAYİ BÖLGELERİ

21.2.1. Organize Sanayi Bölgeleri

Diyarbakır ilinde, biri tarıma dayalı OSB olmak üzere toplam 4 adet organize sanayi bölgesi bulunmaktadır.

21.2.1.1. Altyapı İnşaatı Tamamlanan Organize Sanayi Bölgeleri

- **Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesi (Sicil No: 139)**
  - *Proje doluluk oranı %64,64'tür.*
  - *Ağırlıklı sektör grubu; gıda ürünleri imalatı, madencilik faaliyetleri (mermer), mobilya imalatı, metal ürünleri imalatı, tekstil ürünlerinin imalatı, inşaat malzemeleri, yapı kimyasalları ve kauçuk-plastik ürünlerin imalatı sanayidir.*
- **Diyarbakır Tarıma Dayalı Organize Sanayi Bölgesi (Sicil No: 253)**
  - *Proje doluluk oranı %100'dür.*
  - *Ağırlıklı sektör grubu; besi hayvanı yetiştiriciliğidir.*

21.2.1.2. Devam Eden Organize Sanayi Bölgeleri

- **Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesi (II. İlave Alan) (Sicil No: 139)**
  - *Bakanlığımız tarafından yer seçimi kesinleştirilen yaklaşık 195 hektar büyüklüğündeki Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesi II. ilave alana ait alt yapı proje ihalesi OSB Yönetim Kurulu tarafından yapılmıştır. Altyapı çalışmaları devam etmektedir.*
- **Diyarbakır Tekstil İhtisas Organize Sanayi Bölgesi (Sicil No: 316)**
  - *Alt yapı ve elektrik-enerji hatları yapım çalışmaları devam etmektedir. Parsel tahsislerine başlanılmıştır.*
- **Diyarbakır Karacadağ Organize Sanayi Bölgesi (Sicil No: 345)**
  - *Yaklaşık 294 hektar büyüklüğündeki Diyarbakır Karacadağ Organize Sanayi Bölgesi alanının imar planı Bakanlığımızca onaylanmış olup, parselasyon planı çalışmaları devam etmektedir.*

21.2.2. Endüstri Bölgeleri

Diyarbakır ilinde endüstri bölgesi bulunmamaktadır.

21.2.3. Sanayi Siteleri

21.2.3.1. Tamamlanan Sanayi Siteleri

Diyarbakır ilinde toplam 1757 işyerinin bulunduğu 7 adet sanayi sitesi hizmete sunulmuştur.

Diyarbakır İlindeki Sanayi Siteleri

Sıra No	Sanayi Sitesi Adı	İşyeri Sayısı	Dolu İşyeri Sayısı	Boş İşyeri Sayısı	Doluluk Oranı (%)
1	Diyarbakır Bismil SS	108	108	0	100
2	Diyarbakır Merkez SS	394	394	0	100
3	Diyarbakır Merkez (Oto) SS	298	298	0	100
4	Diyarbakır Merkez (Marangozlar) SS	99	99	0	100
5	Diyarbakır Ergani SS	118	118	0	100
6	Diyarbakır Silvan SS	220	207	13	94
7	Diyarbakır Oto Tamircileri 3. SS	520	520	0	100
	Toplam	1.757	1.744	13	99

21.2.3.2. Devam Eden Sanayi Siteleri

Diyarbakır ilinde Bakanlığımız kredisi ile yapımı devam eden sanayi sitesi projesi bulunmamaktadır.

21.3. DİYARBAKIR'DA YÜRÜTÜLEN TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM FAALİYETLERİ

Diyarbakır ilinde Bakanlığımız tarafından sanayimizin teknoloji düzeyinin artırılmasına yönelik olarak yürütülen; Teknogirişim Sermayesi Desteği Programı, Teknolojik Ürün Yatırım Destek Programı, Teknolojik Ürün Tanıtım ve Destek Programı, San-Tez Projeleri, teknolojik ürün deneyim belgesi ve teknoloji geliştirme bölgeleri ile Ar-Ge desteklerine ilişkin faaliyetler sınırlı sayıdadır.

Sektör/Birimlere Göre Diyarbakır İlinde Yürütülen Teknolojik Dönüşüm Faaliyetleri

Faaliyet	Sektör/Birim	Sayı
Ar-Ge Merkezi	Otomotiv	1
Toplam Ar-Ge Merkezi		1
Tasarım Merkezi		0
Toplam Tasarım Merkezi		0
Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Dicle Teknokent	1
Toplam TGB		1
Faaliyet Toplamı		2

Diyarbakır İli Faydalı Model, Marka, Patent ve Tasarım İstatistikleri

Faaliyet	2002-2018	2002-2018 TR Payı (%)	2019	2019 TR Payı (%)
Faydalı Model Başvurusu	63	0,14%	8	0,28%
Marka Başvurusu	4523	0,36%	590	0,49%
Patent Başvurusu	111	0,19%	11	0,14%
Tasarım Sayısı	287	0,05%	53	0,14%
Dosya Sayısı	96	0,08%	30	0,35%

21.4. DİYARBAKIR'A BAKANLIĞIMIZ TARAFINDAN SAĞLANAN DESTEKLER

21.4.1. KOSGEB Tarafından Sağlanan Destekler

Diyarbakır İli KOSGEB Destekleri

Sıra	Veri	2019 Yılı		İl Toplamı (2012-2019 Yılları Arası)	
1	Toplam Destek Tutarı (TL)*	32.132.994,53		109.664.430,53	
	Kredi Faiz Programları Gerçekleşme**	Oluşturulan Kredi Hacmi (TL)	KOSGEB Tarafından Karşılana n Faiz Tutarı (TL)	Oluşturulan Kredi Hacmi (TL)	KOSGEB Tarafından Karşılana n Faiz Tutarı (TL)
		57.793.170,00	13.273.291,98	121.131.696,00	28.297.274,97
2	TEKMER / İşbirliği Protokol Bilgileri	-Dicle Üniversitesi Ar-Ge ve İnovasyon İş birliği Protokol tarafları: Dicle Üniversitesi Rektörlüğü-Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası			
	İŞGEM Bilgileri	-			
	KOSGEB Temsilcilikleri	-Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası KOSGEB Temsilciliği			
	Laboratuvar Hizmetleri				
	Uygulamalı Girişimcilik Eğitim Bilgileri	2019 Yılı UGE Girişimci Sayısı:164			

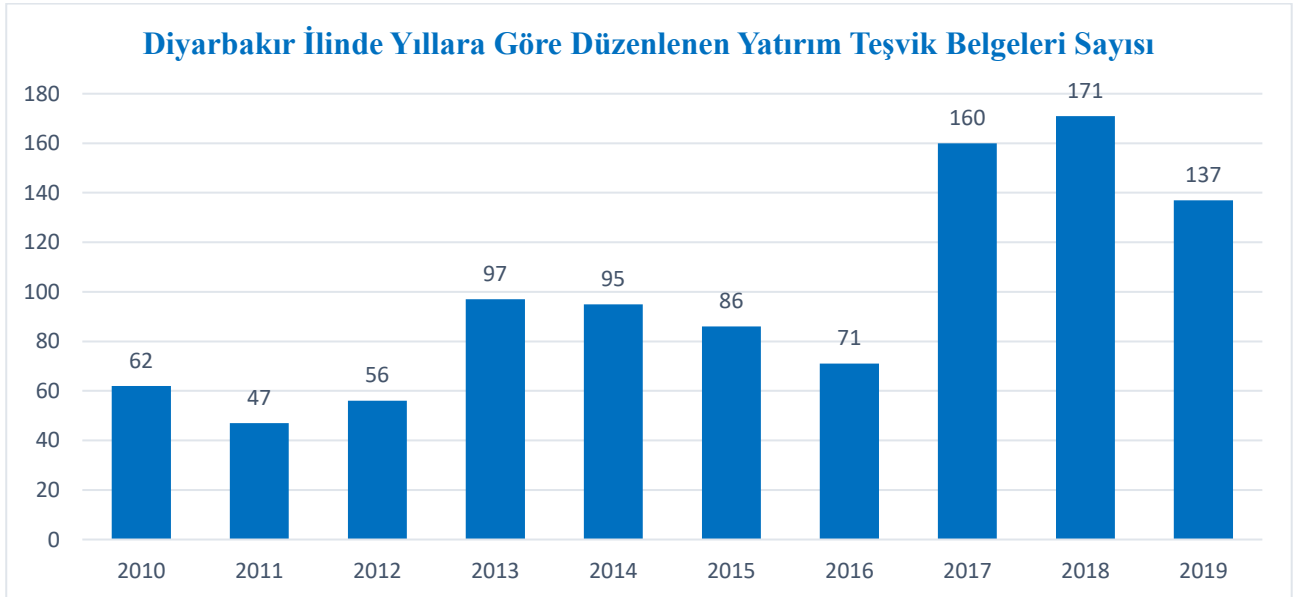
* KOSGEB Destek Programları Yönetmeliği kapsamında sağlanan desteklerdir.

** KOSGEB Kredi Faiz Destekleri Yönetmeliği kapsamında sağlanan desteklerdir.

21.4.2. TÜBİTAK Tarafından Sağlanan Destekler

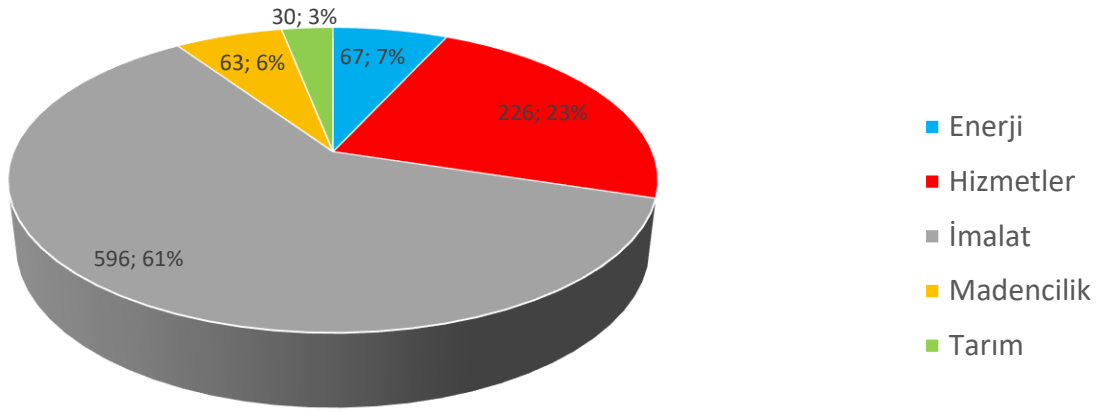
- Diyarbakır ilinde özel sektöre yönelik destekler kapsamında 1 Ocak-31 Aralık 2019 döneminde 2 firmanın/üniversitenin/kuruluşun 2 projesine 2020 yılı sabit fiyatlarıyla toplam 59.511 TL destek sağlanmış; 88.164 TL'lik Ar-Ge hacmi oluşturulmuştur.
- Diyarbakır ilinde 1 Ocak-31 Aralık 2019 döneminde teknogirişim firması kurulmamıştır. Bu dönemde desteklenen teknogirişim firmalarına 2020 yılı sabit fiyatlarıyla toplam 26.904 TL bütçe tahsis edilmiştir.
- Diyarbakır iline akademik destekler kapsamında 1 Ocak-31 Aralık 2019 döneminde 2020 yılı sabit fiyatlarıyla toplam 335.489 TL destek sağlanmıştır.
- Diyarbakır iline bilim insanı destekleri kapsamında 1 Ocak-31 Aralık 2019 döneminde 2020 yılı sabit fiyatlarıyla toplam 49.498 TL destek sağlanmıştır.
- Diyarbakır ilinde bilim ve toplum faaliyetlerine 1 Ocak-31 Aralık 2019 döneminde 2020 yılı sabit fiyatlarıyla toplam 225.530 TL destek sağlanmıştır.

21.4.3. Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğünce Sağlanan Destekler

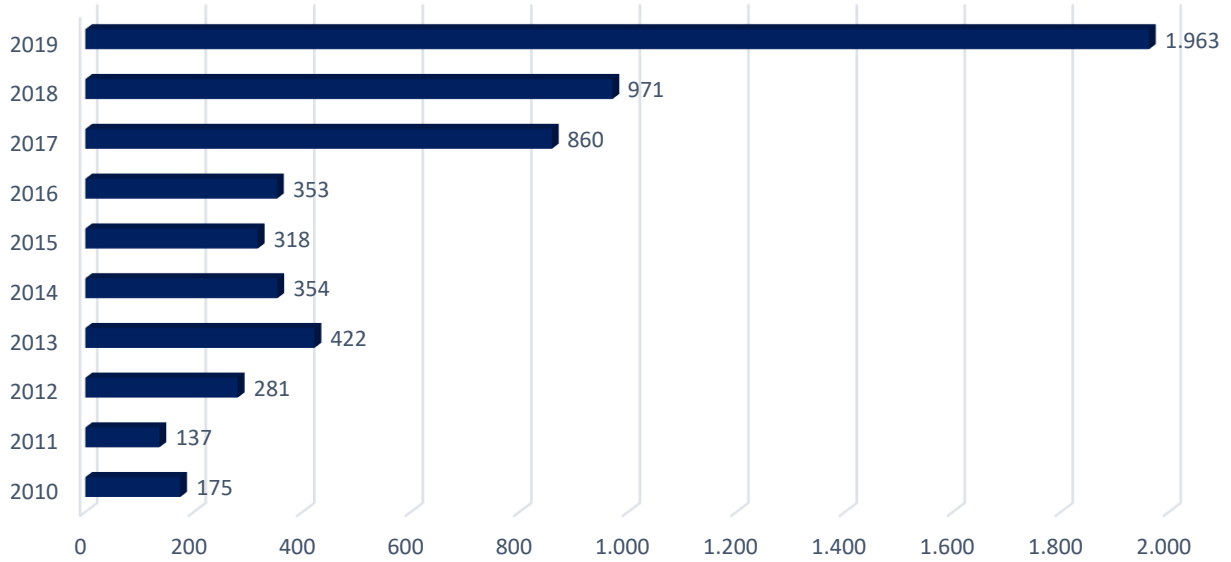

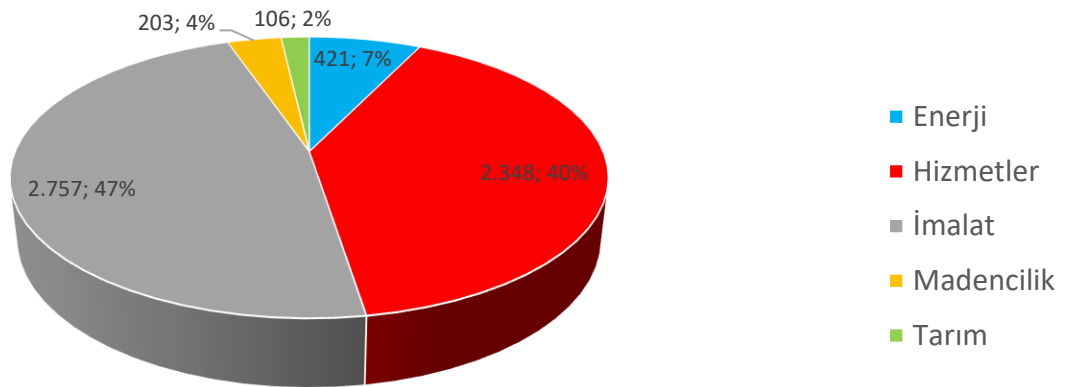
Diyarbakır İlinde Sektörlere Göre Yatırım Teşvik Belgeleri Sayısı (2010-2019)

Diyarbakır İlinde Yatırım Teşvik Belgesi Kapsamında Yapılan Sabit Yatırım Tutarları (Milyon TL)

Diyarbakır İlinde Sektörlere Göre Sabit Yatırım Tutarları (Milyon TL, 2010-2019)

21.4.4. Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Tarafından Sağlanan Destekler

Karacadağ Kalkınma Ajansı Destekli Projeler

Sıra	Program Yılı	Program Adı	Proje Adı	Proje Sektörü	Proje Toplam Bütçesi	Proje Eş Finansmanı	Ajans Desteği
1	2019	Sanayi Altyapısı Mali Destek Programı	Diyarbakır OSB Altyapı Modernizasyonu, Alan Islah ve Su Temini ile Hizmet Kalitesinin Artırılması Projesi	Sanayi	1.500.000,00	1.004.970,23	495.029,77
2	2019	Sanayi Altyapısı Mali Destek Programı	DTSO - DATEM Ar-Ge ve Beceri Tasarım Atölyesi	Sanayi	729.492,00	182.373,00	547.119,00
3	2019	Sanayi Altyapısı Mali Destek Programı	Bismil Küçük Sanayi Sitesi İçin Mesleki Eğitim Merkezi Projesi	Sanayi	333.000,00	83.250,00	249.750,00
4	2019	Sanayi Altyapısı Mali Destek Programı	4. Oto Sanayide Güvenli Yaşam	Sanayi	749.000,00	191.795,40	557.204,60
5	2019	Sanayi Altyapısı Mali Destek Programı	Yatırım Ortamının İyileştirilmesi ve Güçlü Sanayi Altyapısı İçin Mega Sanayi Güvenlik ve Çevre Düzenlemelerinin Tamamlanması	Sanayi	507.323,22	157.067,30	350.255,92
6	2019	Sanayi Altyapısı Mali Destek Programı	Mega Sanayinin Fiziki Koşulları İyileştiriliyor Üretim Artıyor.	Sanayi	402.371,27	100.592,82	301.778,45
7	2019	Sanayi Altyapısı Mali Destek Programı	Metal Sanayi Sitesi Altyapı ve Üst Yapı Düzenlemesi	Sanayi	814.810,32	311.268,01	503.542,31
8	2019	Sanayi Altyapısı Mali Destek Programı	Sanayide İhtiyaç Duyulan İş Gücü Potansiyelinin Arttırması İçin Mesleki Eğitim Altyapısının Güçlendirilmesi Projesi	Sanayi	730.009,00	182.502,25	547.506,75
9	2019	Tarıma Dayalı Sanayide Entegre Kaynak Verimliliği Mali Destek Programı	Mega Çırcır Üretim Hattında Entegre Kaynak Verimliliği İyileştirmeleri ile Rekabet Edebilirlik Gücünü Artırıyor	Tarım	1.019.743,00	584.126,29	435.616,71
10	2019	Tarıma Dayalı Sanayide Entegre Kaynak Verimliliği Mali Destek Programı	Birkar Mercimek İşleme Tesisi Proses Optimizasyonu Projesi	Tarım	999.645,00	499.822,50	499.822,50
11	2019	Tarıma Dayalı Sanayide Entegre Kaynak Verimliliği Mali Destek Programı	Verimli Enerji İle Faydalı Üretim Projesi	Tarım	737.590,00	368.795,00	368.795,00
12	2019	Okul Öncesi Eğitim Standartlarının Artırılması Mali Destek Programı	Ergani'de Okul Öncesi Kodlama Atölyeleri Projesi	Eğitim	154.600,00	15.460,00	139.140,00

Sıra	Program Yılı	Program Adı	Proje Adı	Proje Sektörü	Proje Toplam Bütçesi	Proje Eş Finansmanı	Ajans Desteği
13	2019	Okul Öncesi Eğitim Standartlarının Artırılması Mali Destek Programı	Geleceğimizi STEM ile Tasarlıyoruz.	Eğitim	70.000,00	7.000,00	63.000,00
14	2019	Okul Öncesi Eğitim Standartlarının Artırılması Mali Destek Programı	Minikler Okulda	Eğitim	169.843,20	16.984,32	152.858,88
15	2019	Okul Öncesi Eğitim Standartlarının Artırılması Mali Destek Programı	Tematik Anaokulu	Eğitim	162.590,00	16.259,00	146.331,00
16	2019	Okul Öncesi Eğitim Standartlarının Artırılması Mali Destek Programı	Açık Hava Eğitim Ortamları ve Kinetik Sınıf Oluşturulması Projesi	Eğitim	155.903,73	15.668,97	140.234,76
17	2019	Okul Öncesi Eğitim Standartlarının Artırılması Mali Destek Programı	Okul Öncesi Öğrenme Tekniklerinin Aktarılması (Zeka Oyunları ve Oyun Terapisi) Projesi	Eğitim	126.060,00	12.606,00	113.454,00
18	2019	Okul Öncesi Eğitim Standartlarının Artırılması Mali Destek Programı	Okul Öncesi Girişimcilik ve Yenilikçilik (Montessori ve Drama) Projesi	Eğitim	128.862,00	12.886,20	115.975,80
19	2019	Okul Öncesi Eğitim Standartlarının Artırılması Mali Destek Programı	Silvan'daki Okul Öncesi Öğrencileri Kodlayarak Öğreniyor	Eğitim	148.250,00	14.825,00	133.425,00
20	2019	Okul Öncesi Eğitim Standartlarının Artırılması Mali Destek Programı	Oyun Alanım Benim Dünyam	Eğitim	158.000,00	15.800,00	142.200,00
21	2019	Okul Öncesi Eğitim Standartlarının Artırılması Mali Destek Programı	Güçlü Gelecek İçin Eğitim Altyapısının Güçlendirilmesi Projesi	Eğitim	171.000,00	42.750,00	128.250,00
22	2019	Okul Öncesi Eğitim Standartlarının Artırılması Mali Destek Programı	Atölye Merkezli Anaokulu Projesi	Eğitim	137.084,00	13.708,40	123.375,60
23	2019	Okul Öncesi Eğitim Standartlarının Artırılması Mali Destek Programı	Sınıfta ve Doğada Deneyerek, Keşfederek, Oynayarak Öğreniyorum	Eğitim	120.578,00	12.057,80	108.520,20
24	2019	Okul Öncesi Eğitim Standartlarının Artırılması Mali Destek Programı	Çocuk Evi Projesi	Eğitim	140.500,00	14.050,00	126.450,00
25	2019	Okul Öncesi Eğitim Standartlarının Artırılması Mali Destek Programı	Diyarbakır'da Okul Öncesi FCL (Future Classroom Lab) Modeline Uygun Geleceğin Sınıfları Projesi	Eğitim	153.500,00	15.350,00	138.150,00
26	2019	Okul Öncesi Eğitim Standartlarının Artırılması Mali Destek Programı	Sınıfım Her Şeye Yeter	Eğitim	156.450,00	15.749,89	140.700,11

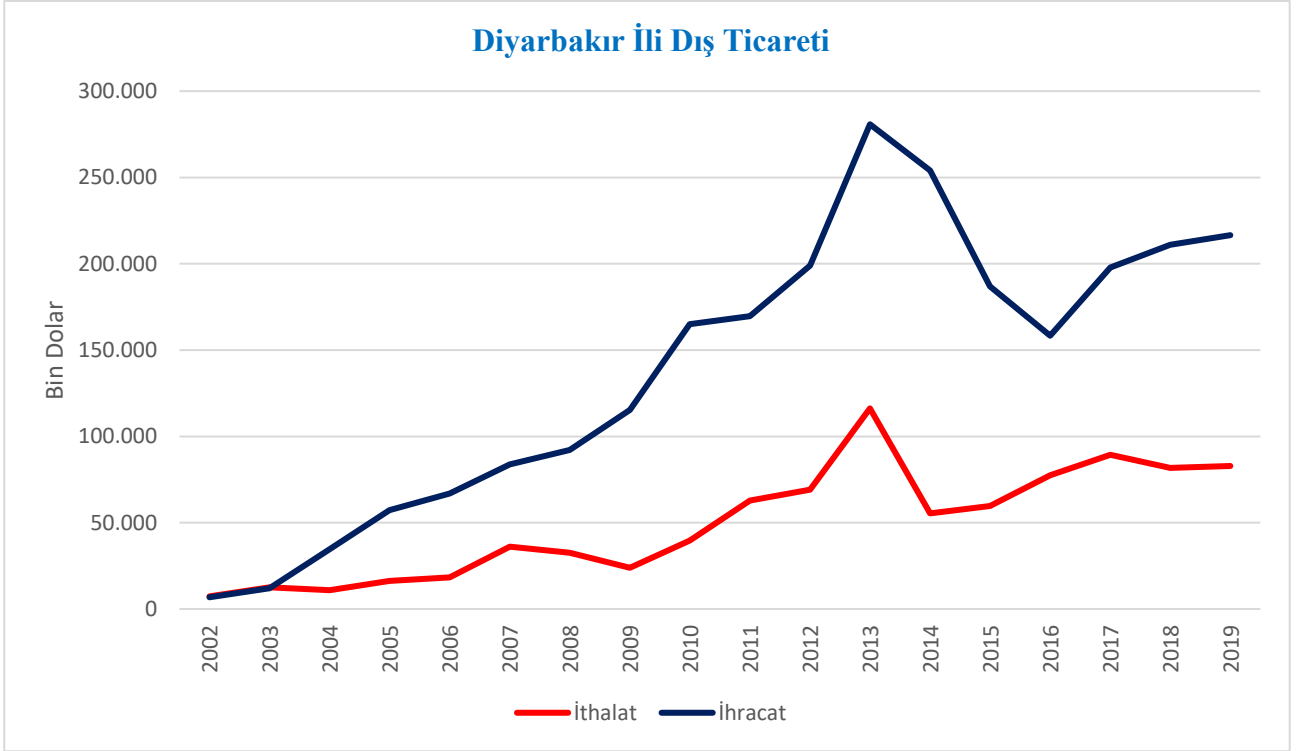
Sıra	Program Yılı	Program Adı	Proje Adı	Proje Sektörü	Proje Toplam Bütçesi	Proje Eş Finansmanı	Ajans Desteği
27	2019	Okul Öncesi Eğitim Standartlarının Artırılması Mali Destek Programı	Minik Eller Kodluyor Hayaller Gerçekleşiyor	Eğitim	156.000,00	15.600,00	140.400,00
28	2019	Okul Öncesi Eğitim Standartlarının Artırılması Mali Destek Programı	Yaratıcı Drama İle Kendini Anlama.	Eğitim	60.295,00	6.029,50	54.265,50
29	2019	Okul Öncesi Eğitim Standartlarının Artırılması Mali Destek Programı	Zengin Uyarıcılarla Donatılmış Montessori Sınıfında Okul Öncesi Öğrencileri Hayatı Keşfediyor	Eğitim	163.360,00	16.336,00	147.024,00
30	2019	Kültürel Mirasın İşlevlendirilmesi Mali Destek Programı	Tarihi Keldani Milleti Fukara Çorbahanesi Yeniden Doğuyor	Turizm	231.210,00	115.605,00	115.605,00
31	2019	Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı	Diyarbakır 1. Karma OSB'nin (1. ve 2. İlave) Üretim Altyapısının İyileştirilmesi Projesi	Sanayi	5.942.463,73	1.192.463,73	4.750.000,00
32	2019	Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı	Diyarbakır Tekstil İhtisas Organize Sanayi Bölgesi'nde Sektörel Kümelenemenin Tamamlanması Projesi	Sanayi	5.200.000,00	550.000,00	4.650.000,00
33	2019	SODES Güdümlü Programı	Diyarbakır STEM Merkezi ve Tasarım Beceri Atölyeleri	Eğitim	3.000.000,00	600.000,00	2.400.000,00

Karacadağ Kalkınma Ajansı İlan Edilen Programlar (2019)

Sıra	Program Adı	Program Türü	Gösterge Bütçesi	Başvuru Sayısı	Başarılı Proje Sayısı
1	Tarım Dayalı Sanayide Entegre Kaynak Verimliliğinin Artırılması Mali Destek Programı	Mali Destek Programı	4.500.000	26	11
2	Kültürel Mirasın İşlevlendirilmesi Mali Destek Programı	Mali Destek Programı	4.000.000	5	1
3	Okul Öncesi Eğitim Standartlarının Artırılması Mali Destek Programı	Mali Destek Programı	4.500.000	211	55
4	Sanayi Altyapısı Mali Destek Programı	Mali Destek Programı	9.000.000	33	14
5	2019 Teknik Destek Programı	Teknik Destek Programı	720.000	119	71
6	2019 Fizibilite Desteği Programı	Fizibilite Desteği	1.500.000	27	14
7	SOGEP	Sosyal Destek Programı	Bakanlığın yürüttüğü programdır.	6	2
8	CMDP	Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı	Bakanlığın yürüttüğü programdır.	11	3

21.5. DİYARBAKIR İLİ DIŞ TİCARET YAPISI

Diyarbakır ili dış ticaretinin 2002-2019 seyri aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. 2013 yılında ihracat 280,8 milyon dolarla, ithalat ise 116,2 milyon dolarla en yüksek düzeyine çıkmıştır. İhracat 2016 yılına kadar azalarak 158,3 milyon dolara gerilemiş; sonrasında az da olsa artarak 2019 yılında 216.603.573-\$ olmuştur. Dalgalı bir seyir izleyen ithalat ise 2019 yılında 82.928.057-\$ olmuştur.

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri (Özel Ticaret Sistemi)

Türkiye genelinde 2019 yılı illerin dış ticaret performanslarına göre Diyarbakır ili %0,13 ihracat payı ile 40. sırada, %0,04 ithalat payı ile 45. sırada yer almaktadır.

Diyarbakır ilinin ilk on ülke bazında dış ticareti aşağıdaki gibidir. İlk on ülkeyle yapılan dış ticaretin il ihracatındaki payı %92,97, il ithalatındaki payı ise %77,62'dir.

Diyarbakır İli Dış Ticaretinin Ülkelere Dağılımı (2019)

İhracat		İthalat	
Ülkeler	Paylar	Ülkeler	Paylar
Irak	41,00%	Paraguay	21,18%
Çin	23,19%	Çin	16,10%
Cezayir	15,34%	Ukrayna	11,20%
Libya	2,85%	Rusya Federasyonu	10,09%
Bahreyn	2,70%	Almanya	4,54%
Gürcistan	2,28%	Uruguay	3,73%
Suudi Arabistan	1,74%	BAE	3,11%
BAE	1,72%	Güney Kore	2,99%
Suriye	1,25%	Moldova	2,64%
İran	0,90%	Fransa	2,05%

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri (Özel Ticaret Sistemi)

Diyarbakır ili ihracatı; ağırlıklı olarak başta Irak ve Çin olmak üzere Ortadoğu ülkeleri ile Kuzey Afrika ülkelerine yöneliktir. 2019 yılında en fazla ihracat yapılan ülkeler sırasıyla 88.804.872-\$ ile Irak, 50.230.081-\$ ile Çin, 33.233.252-\$ ile Cezayir, 6.179.636-\$ ile Libya, 5.838.631-\$ ile Bahreyn'dir.

En fazla ithalat yapılan ülkelerin başında; 17.560.283-\$ ile Paraguay, 13.348.546-\$ ile Çin, 9.286.766-\$ ile Ukrayna, 8.367.806-\$ ile Rusya Federasyonu ve 3.761.505-\$ ile Almanya gelmektedir.

Diyarbakır ilinin 2014-2019 yıllarındaki dış ticaretinin sektörel dağılımı izleyen tablolarda verilmektedir. İmalat sanayinin il ihracatındaki payı dalgalı bir seyir izlemiş, son altı yılda %57 ile %73 arasında değişmiştir. İlin ihracatındaki ikinci önemli sektör madenciliktir ve altı yıllık dönemde ihracattan aldığı pay %26 ile %41 arasında değişmiştir.

Diyarbakır ili ithalatında imalat sanayinin payı son altı yılda giderek azalmış, 2014'te % 84,4 iken 2019'da % 44,5'e düşmüştür. Buna karşılık tarım ve ormancılık sektörünün il ithalatındaki payı artmış 2014'te %15,2 iken 2019'da %53,93'e yükselmiştir.

Sektör Bazında Diyarbakır İli İhracat Verileri (2014-2019)

Sektör	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	İhracat (Bin USD)	İldeki Payı	İhracat (Bin USD)	İldeki Payı	İhracat (Bin USD)	İldeki Payı	İhracat (Bin USD)	İldeki Payı	İhracat (Bin USD)	İldeki Payı	İhracat (Bin USD)	İldeki Payı
A. Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	1.358	0,53%	2.093	1,12%	536	0,34%	807	0,41%	2.507	1,19%	1.289	0,60%
B. Madencilik ve Taş Ocakçılığı	94.146	37,05%	66.688	35,70%	41.762	26,38%	65.463	33,10%	72.598	34,41%	89.893	41,50%
C. İmalat	158.492	62,37%	118.035	63,18%	115.993	73,27%	131.518	66,49%	135.461	64,20%	125.420	57,90%
E. Su Temini; Kanalizasyon, Atık Yönetimi	0	0,00%	2	0,00%	7	0,00%	0	0,00%	423	0,20%	0	0,00%
J. Bilgi ve İletişim	123	0,05%	3	0,00%	3	0,00%	8	0,00%	10	0,00%	1	0,00%
Genel Toplam	254.119	100,00%	186.820	100,00%	158.300	100,00%	197.796	100,00%	210.998	100,00%	216.604	100,00%

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri (ISIC4-Düzyey 1, Özel Ticaret Sistemi)

Sektör Bazında Diyarbakır İli İthalat Verileri (2014-2019)

Sektör	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	İthalat (Bin USD)	İldeki Payı	İthalat (Bin USD)	İldeki Payı	İthalat (Bin USD)	İldeki Payı	İthalat (Bin USD)	İldeki Payı	İthalat (Bin USD)	İldeki Payı	İthalat (Bin USD)	İldeki Payı
A. Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	8.436	15,21%	9.720	16,28%	25.166	32,49%	25.884	28,97%	37.011	45,32%	44.727	53,93%
B. Madencilik ve Taş Ocakçılığı	4	0,01%	181	0,30%	0	0,00%	27	0,03%	22	0,03%	48	0,06%
C. İmalat	46.816	84,43%	49.634	83,13%	52.129	67,30%	63.246	70,80%	43.374	53,11%	36.877	44,47%
E. Su Temini; Kanalizasyon, Atık Yönetimi	0	0,00%	42	0,07%	39	0,05%	111	0,12%	1.244	1,52%	1.250	1,51%
J. Bilgi ve İletişim	192	0,35%	132	0,22%	125	0,16%	65	0,07%	22	0,03%	26	0,03%
M. Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
R. Kültür, Sanat Eğlence, Dinlence ve Spor	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	4	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Genel Toplam	55.448	100,00%	59.709	100,00%	77.458	100,00%	89.337	100,00%	81.672	100,00%	82.928	100,00%

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri (ISIC4-Düzyey 1, Özel Ticaret Sistemi)

Diyarbakır'ın 2019'da dış ticarete en çok konu olan alt sektörleri aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Diyarbakır İlinin İhracata En Çok Konu Olan Alt Sektörleri (2019)

Sektör	İhracat (Dolar)
07 Metal cevherleri madenciliği	54.661.302
08 Diğer madencilik ve taş ocakçılığı	35.235.899
10 Gıda ürünlerinin imalatı	21.465.051
23 Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	20.358.750
29 Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	17.659.079
17 Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	13.282.642
22 Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	12.232.050
24 Ana metal sanayii	8.290.207
28 Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	7.974.164
27 Elektrikli teçhizat imalatı	6.538.070
20 Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	4.791.560
25 Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	3.932.407
31 Mobilya imalatı	2.928.452
16 Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç)	2.450.092
19 Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	2.329.890

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri (NACE Rev.2, Genel Ticaret Sistemi)

İlin ihracata konu olan ürünleri / ürün grupları aşağıda verilmektedir.

- *Demir cevheri,*
- *Kum, kil ve taş ocakçılığı,*
- *Motorlu kara taşıtları ve motorları,*
- *Taş,*
- *Plastik ürünler,*
- *Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağlar,*
- *Oluklu karton ve mukavva ile kâğıt ve mukavvadan ambalajlar,*
- *Öğütülmüş tahıl ürünleri,*
- *İzole edilmiş tel ve kablolar,*
- *Maden, taşocağı ve inşaat makineleri,*
- *Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi,*
- *Demir-çelik ana sanayi,*
- *Sabun, deterjan, temizlik, cilalama maddeleri; parfüm, kozmetik ve tuvalet malzemeleri,*
- *Giyim eşyası dışındaki hazır tekstil ürünleri,*
- *Mobilya,*
- *Rafine edilmiş petrol ürünleri...*

Diyarbakır İlinin İthalata En Çok Konu Olan Alt Sektörleri (2019)

Sektör	İthalat (Dolar)
01 Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	36.082.251
28 Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	5.801.980
29 Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	5.218.159
26 Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	4.955.958
22 Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	3.476.310
32 Diğer imalatlar	3.385.549
17 Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	3.385.126
27 Elektrikli teçhizat imalatı	1.920.318
20 Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	1.752.141
23 Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	1.530.141
38 Atığın toplanması, ıslahı ve bertarafı faaliyetleri; maddelerin geri kazanımı	1.250.040
10 Gıda ürünlerinin imalatı	1.237.594
24 Ana metal sanayii	811.080

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri (NACE Rev.2, Genel Ticaret Sistemi)

İlin ithalata konu olan ürünleri / ürün grupları aşağıda verilmektedir.

- Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler,
- Sığır, koyun, keçi, at, eşek, bardo, katır vb.,
- Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları,
- Radyo ve televizyon vericileri ile telefon, telgraf teçhizatı,
- Kuyumculuk ve ilgili maddeler,
- Kâğıt hamuru, kâğıt ve mukavva,
- Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi,
- Diğer kauçuk ürünleri,
- Sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler,
- Meyveler, sert kabuklular, içecek ve baharat bitkileri,
- Diğer özel amaçlı makineler,
- Plastik ürünleri,
- Atık ve hurdalar...

İlin Dış Ticarete Konu Olabilecek Potansiyeli:

İlin tarımsal potansiyeli ve doğal kaynakları, genç işgücü ve civar komşu ülkelerle olan kültürel yakınlığı dikkate alındığında; madencilik ve taş ocakçılığı, gıda ürünleri imalatı, tekstil ürünlerinin imalatı, inşaat malzemeleri -Ortadoğu'da önemli bir pazar payına sahiptir- sektörleri dış ticarete konu olabilecek potansiyele sahip sektörlerdir. Alt yapı çalışmaları devam eden ve parsel tahsislerine başlanılan Diyarbakır Tekstil İhtisas Organize Sanayi Bölgesi'nin faaliyete geçmesiyle beraber tekstil sektörünün ilin ihracatında önemli bir paya sahip olması beklenmektedir.

21.6. İL SANAYİSİNDE ÖNE ÇIKAN YATIRIM ALANLARI

İlimizde, 2001-2019 döneminde çeşitli sektörlerce 12'si yabancı, 1140'ı yerli sermayeli olmak üzere toplam sabit yatırım tutarı 6,32 milyar TL olan, 1152 adet yatırım teşvik belgesi alınmıştır. Yerli sermaye, toplam sermaye dağılımının %99,00'unu oluşturmaktadır. Yatırım teşvik belgelerinin sektörel dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

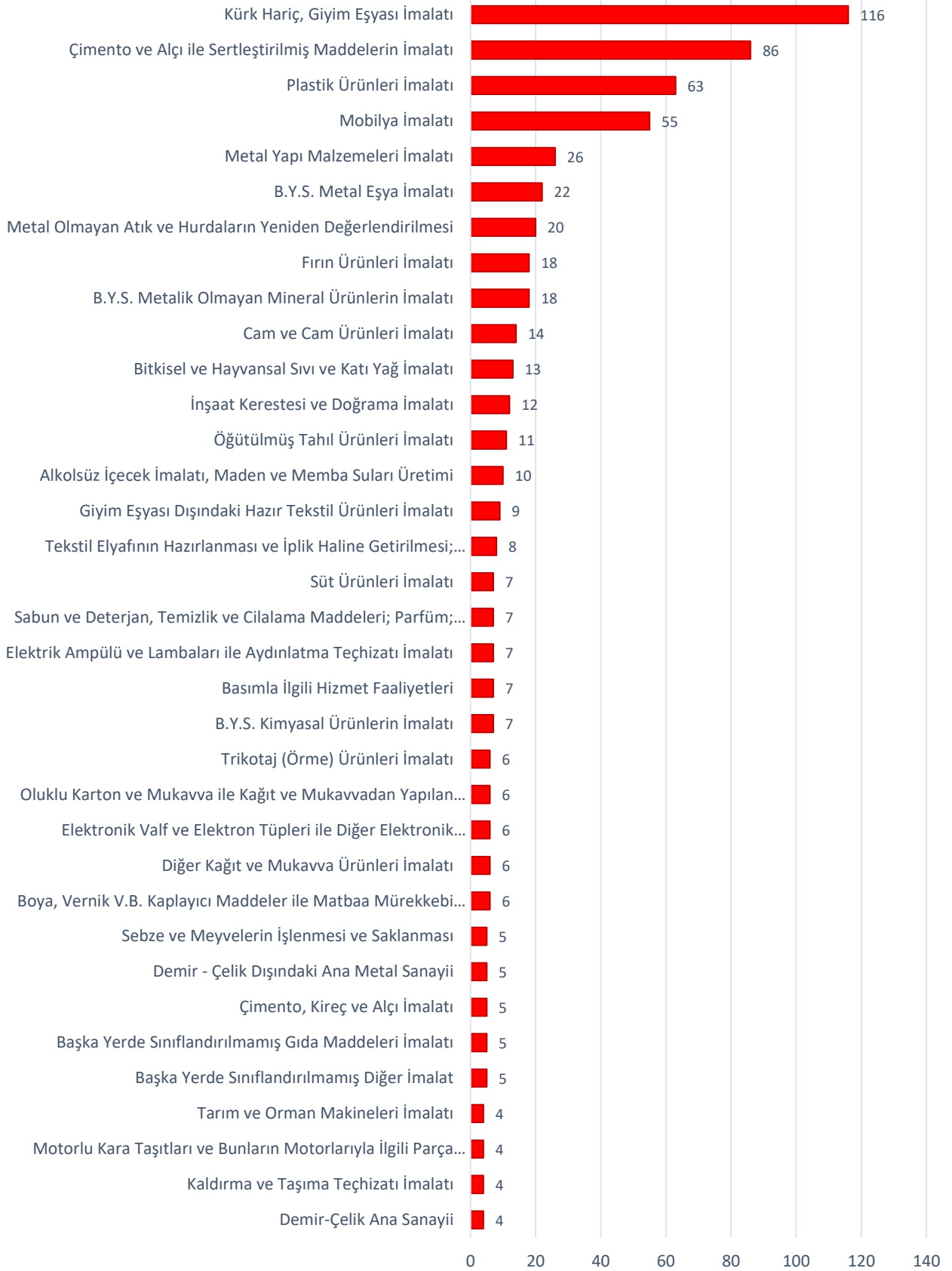
Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı (2001-2019)

Sektörü	Teşvik Belgesi Adedi	Toplam Sabit Yatırım (Milyon TL)	Toplam İstihdam
Enerji	70	511	339
Hizmetler	274	2.527	17.118
İmalat	676	2.922	33.084
Madencilik	98	248	1.731
Tarım	34	109	854
Genel Toplam	1.152	6.316	53.126

*Yatırım tutarına göre en çok yatırım yapılan alt sektör 715 milyon TL (8 teşvik belgesi) ile **tekstil elyafının hazırlanması ve iplik haline getirilmesi- tekstil dokumacılığı**dır. Teşvik belgesi sayısına göre en çok yatırım yapılan alt sektör 116 teşvik belgesi (328 milyon TL) ile **kürk hariç, giyim eşyası imalatı**dır.*

Diyarbakır ilinde, 2001-2019 döneminde en çok yatırım teşvik belgesi alınan imalat alt sektörleri aşağıda verilmiştir.

Diyarbakır İlinde Teşvik Belgesi Sayısına Göre En Çok Yatırım Yapılan İmalat Sanayi Alt Sektörleri (2001-2019)

21.6.1. Talebi Karşılamaya Yönelik Yatırımlar

- **İmalat ve Üretim**

Gıda ürünleri üretimi ildeki temel sektörlerden biridir. Sektörde tarımsal ürünlerin işlenmesi ve paketlenmesine yönelik yatırımların yanında; çikolata, kakao içeren şekerleme üretimi, süt ve süt ürünleri üretimi, yemeklik yağ üretimi, beyaz et kesim ve işlenmesi, un ve kepek üretimi yapan işletmelerin de gıda üretiminde önemli bir yeri vardır. Kente özgü Karacadağ pirinci, mercimek, bulgur üretimi ve paketlenmesi gibi üretim potansiyeline sahip tarımsal ürünlerin işlenmesi ve paketlenmesi önemli yatırım alanlarıdır. Ayrıca kaynak sularının dolumu, şişelenmesi de diğer bir yatırım alanıdır. Kente özgü Diyarbakır burma kadayıfı, salt bir gıda ürünü değil; coğrafi işaret almış, kent turizminde ve tanıtımında önemi olan geleneksel bir üründür.

İnşaat malzemeleri sektörünün, ilimiz sanayisinde önemli yeri vardır; gelişmekte olan bölgemiz ve Ortadoğu'da da önemli bir pazar payına sahiptir. İşletmelerimiz, alçı, alçı plaka, yapı kimyasalları, bims, kilitli parke, karo, beton yapı elemanları, blok tuğla, su bazlı inşaat ürünleri, boya, PVC düz ve dekoratif panel, alüminyum panel, PVC profil, lambri, strafor, dış cephe kaplama ve ısı yalıtım ürünleri, EPS yalıtım ürünleri, vitrifiye, konteyner ve prefabrik yapı elemanları, hazır beton, cam temperleme ve prekast üretimi gibi çok farklı alanlarda üretim yapmaktadır.

Metal ürünleri üretimi, altyapı ve üstyapı inşaat malzemeleri üretiminde girdi olarak kullanımıyla birlikte, ilimizde büyüyen ve yeni yatırım taleplerinin de geliştiği üretim alanlarından biridir. İşletmelerimiz, alaşımlı alüminyum döküm, biyet üretimi, alüminyum profil, metal işleme ve galvanizleme, trapez, PVC destek sacı, plazma kesim, çelik hasır, çelik konstrüksiyon, çit tel örgü, galvanizli tel, çelik boru, sondaj borusu, flanş, mobilya için metal üretimi, çelik jant, A2 sınıfı yanmaz kompozit panel üretimi gibi çok farklı üretim ve hizmet alanlarında kullanılacak metal ürünler üretmektedir.

Tekstil sektöründeki yatırımlarda, Diyarbakır Tekstil İhtisas Organize Sanayi Bölgesinin hızlandırıcı etkisiyle son 2 yıldır büyük bir artış meydana gelmiştir. Diyarbakır OSB'de inşaatı devam eden arıtma tesisinin 2021 yılında tamamlanması planlanmakta olup, arıtma tesisinin faaliyete geçmesiyle tekstil sektöründe entegre üretim tesislerin artması beklenmektedir.

Mobilya sektöründe de yapı ve konut inşaatları için kapı imalatı, mutfak vb. ahşap ürünlerin tasarımı ve imalatı, inşaat sektöründe iç pazardaki gelişmeler ve ihracat potansiyelinin gelişmesi ile birlikte artış göstermiştir

Tarımsal üretimde kullanılan tarımsal sulama boruları, damlama yağmurlama sistemleri ve ek aksesuarların üretimi de talebi karşılamaya yönelik yatırımlar arasında gösterilebilir. Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası verilere göre; yerel talebe göre gelişen sektörler olarak plastik, mobilya, inşaat malzemeleri üretimi gösterilmektedir.

- **Çevre ve Enerji**

Gelecek yirmi yılda küresel enerji talebinin %40 artacağı ve bu artışın büyük kısmının gelişmekte olan ekonomilerden kaynaklanacağı tahmin edilmektedir. Küresel ısınmayı azaltmak ve çevreyi korumak için, Türkiye ortalamasının üzerinde bulunan güneşli gün sayısı ve güneş ışınlarının etkisi göz önünde bulundurulduğunda, güneş enerjisi santrali (GES) ve enerji üretimi ile güneş kolektörü üretim tesisi gibi alanlar cazip bir pazar teşkil etmektedir.

- **Madencilik ve Taş Ocakçılığı**

İhracata dönük madencilik sektörünün gelişmekte olması, maden rezervlerinin bulunması (demir, krom vb.), dünyada talep gören nitelikte mermer rezervlerinin bulunması madencilik ve taş ocakçılığı sektöründe yatırım yapmayı cazip kılmaktadır.

- **Tarım ve Hayvancılık**

Bölgede verimli ve geniş tarım arazilerinin bulunması, tarım alanlarının önemli bir bölümünün sulama olanaklarının bulunması, Bölgenin tarım arazilerinin büyük bir bölümünün toplulaştırma ve sulama projeleri kapsamında olması, tarımsal üretimde ürün çeşitliliği potansiyelinin yüksek olması tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile bu ürünlerin işlenmesini cazip kılmaktadır.

- **Turizm**

Diyarbakır tarih ve kültürün bir araya geldiği bir kenttir. Diyarbakır Roma-Bizans, Müslüman, Pers, Arap ve Türk devletlerinin zengin tarihi ve kültürel değerlerini taşıyan ortak bir kültür mirası olarak günümüze kadar gelmiştir. Surları ve tarihi yapılarıyla kent, turizm destinasyonları arasında yükselen bir yıldız olma potansiyeli taşımaktadır.

21.6.2. Potansiyeli Değerlendirmeye Yönelik Yatırımlar

Genç nüfus oranının yüksek olması, ekonomisinin çeşitliliği ve Diyarbakır'ın geleneksel bölge merkezi konumunda olması, mesleki ve teknik eğitim kurumlarının bulunması, güçlü ulaşım bağlantıları ile ulusal ve uluslararası ağ içindeki erişilebilir konumu, organize çalışma alanlarının bulunması (OSB ve SS'ler), mevcut sermaye stoku, tarımsal sanayinin gelişme eğiliminde olması, maden rezervlerinin bulunması (demir, krom, mermer vb.), dünyada talep gören nitelikte mermer rezervlerinin bulunması ve ihracata dönük madencilik sektörünün gelişmekte olması, verimli ve geniş tarım arazilerinin bulunması, tarım arazilerinin büyük bir bölümünün toplulaştırma ve sulama projeleri kapsamında bulunması ve önemli bir bölümünün sulama olanaklarına kavuşması, tarımsal üretimde ürün çeşitliliği potansiyelinin yüksek olması, tarıma dayalı sanayiye uygun üretimin yapılması (pamuk, sebze), Ziraat ve Veterinerlik Fakültesi bulunması, Ortadoğu pazarına yakın olması, Bölgedeki illerin Kalkınmada Öncelikli İller kapsamında ve Cazibe Merkezleri olarak belirlenmiş olması, komşu ülkelerle sınır ötesi işbirliği alanında programların uygulanması, zengin tarihi, kültürel ve doğal mirası ile turizm sektörünün gelişme göstermesi, büyüyen dünya turizm endüstrisi ve özellikle yükselme eğiliminde olan kültür turizmi alanında yeni destinasyon olanakları

ile Diyarbakır ili; tarım, hayvancılık, maden, enerji, giyim, gıda, elektrik-elektronik, turizm gibi sektörlerde yatırım yapılabilecek bölgenin üretim ve hizmet merkezi olma potansiyeline sahip bir ildir.

Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odasına göre taş ve toprağa dayalı sanayi ile tekstil gibi sektörler, yereldeki hammadde ve işgücünün değerlendirilmesini sağlayacak, potansiyeli değerlendirmeye yönelik yatırımlardır.

Karacadağ Kalkınma Ajansı Genel Sekterliğinin hazırlamış olduğu Bölge Planı'na göre GAP'ın sulama projelerinin tamamlanmasıyla, tarım ürünlerini işleyen gıda sektörü için büyük bir yatırım potansiyeli ortaya çıkacaktır. Ayrıca, Türkiye ortalamasının üzerinde bulunan güneşli gün sayısı ve güneş ışınlarının etkisi göz önünde bulundurulduğunda, güneş enerjisi santrali (GES) ve enerji üretimi ile güneş kolektörü üretim tesisi gibi alanlar da potansiyel yatırım alanları olarak gösterilebilir.

Bölgenin temel sektörlerine ek olarak, bölgeye yapılan yatırımlar doğrultusunda sulama alanlarının artması ile üretim ve ekonomide yaşanacak gelişmelerin; aşağıda yer alan sektör ve ürünlere olan talebi artıracığı ve sektörlerin gelişme potansiyelini yükselteceği söylenebilir. Bölge potansiyelleri ve tüketim talepleri doğrultusunda aşağıdaki sektörlerde de tedarik zincirlerinin oluşturulması hedeflenmektedir

- Yapı malzemeleri ve kimyasalları imalatı,
- Entegre et ve süt ürünleri üretimi,
- Organik tarım,
- Sulama altyapısı ve ekipmanları üretimi,
- Tarım makineleri ve ekipmanları üretimi...

Diyarbakır'da yatırım yapmanın avantajları

- Teşvik sisteminde 6. bölgede olması,
- Cazibe Merkezleri Programı'nın uygulandığı iller arasında yer alması,
- Ortadoğu ülkelerine komşu, körfez ülkelerine yakın olması,
- GAP Bölgesi'nde olması,
- Kara, demiryolu ve havayolu ulaşım kolaylığı,
- Genç nüfusa sahip olması,
- Güneş enerjisi potansiyeli
- Kentin sahip olduğu doğal kaynaklar,
- Organik tarım ve hayvancılığın gelişme potansiyelinin olması,
- Tarihi varlıkların zenginliği,
- Kültür ve inanç turizmi potansiyeli,
- Sanayi altyapısındaki olumlu gelişmeler,
- Artan kamu ve özel sektör yatırımları...

21.7. SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Ülkemizin sanayisinin istenilen düzeye ulaşması için; düşük katma değerli ve emek-yoğun ürünler yerine ileri teknoloji ve sermaye-yoğun ürünler üreterek bu ürünleri geliştirmekte olan ülkelere ihraç etmesi ve üretimdeki teknolojik bağımlılık düzeyinin minimum seviye indirilmesi gerekmektedir. Bu vizyonla İlimizde sanayide öne çıkan sorunlar irdelenmiş ve çözüm önerileri altta sıralanmıştır

• Nitelikli İşgücü Eksikliği

- *Üniversite ile özel sektör arasındaki iş birliği, nitelikli işgücü bulma sıkıntısını çözmeye önemli ölçüde katkı sunabilmektedir. Dicle Üniversitesi, Diyarbakır'da bulunan OSB'lerdeki firmalar ile daha etkin ve pro-aktif bir iş birliğine gitmelidir.*
- *Sanayi üretim alanlarından birinde isim yapmış bir kentte bulunan bir üniversite, aynı sanayi kolunda eleman yetiştirme süreçlerine yatırım yapmalı, etkili staj süreçlerini devreye sokarak, öğrencilerle eğitimini aldıkları sanayi kolu arasında köprü oluşturmalıdır. Bu bölümlerden mezun gençler, eğitim gördükleri konularda çalışmaya, dolayısıyla mevcut sanayiye katkıda bulunmaya yönlendirilmelidir.*
- *Üniversite mezunlarının kendi alanlarında çalışmalarını teşvik edilmeli, mezun olmadan iş dünyasının talep ettiği nitelikleri üniversitede ve staj yaptığı yerlerde edinmelidir.*
- *Diyarbakır'daki teknik ve mesleki eğitim kuruluşları, uzmanlık alanlarına göre sanayideki firmalar ile eşleştirilmeli, öğrencilere staj imkânı sağlayan firmalara vergisel destekler sağlanmalıdır.*
- *Sanayi sitelerinde yer alan çiraklık okullarının atölye ve laboratuvar altyapısı geliştirilerek, günümüz teknolojisine uygun ve piyasaya hazırlık amaçlı uygulamaları sağlayacak donanım ile hizmete sunulması sağlanmalıdır.*

• Yenilikçi Ürün Tasarımı ve Üretimin Olmaması

- *Firmaların inovasyona dayalı üretim yapmalarını teşvik edilmelidir.*
- *İlimizde Dicle Teknokent'in etkin bir şekilde kullanılmasının sağlanması gerekmektedir.*
- *İlimizde özel sektöre ait, Bakanlığımızdan akredite faaliyet gösteren sadece bir Ar-ge merkezi bulunmaktadır. Kentimizde bulunan diğer firmalar da Ar-Ge merkezi açmaları için teşvik edilmeli, bu konuda farkındalık oluşturulmalıdır.*
- *Özellikle akademisyenlerin ve KOBİ'lerin, ürettikleri Ar-Ge ve yeniliğe ait fikri mülkiyet haklarının nasıl korunacağı konusunda bilgilendirilmeleri gerekmektedir.*
- *Patent, lisans, faydalı model ve endüstriyel tasarım başvuru ve tescil sayıları artırılmalıdır.*

• İşletmelerde Markalaşma Düzeyinin Düşük Olması

- *Marka yaratabilmek için kaliteli ürün yapılması, yenilikçi ürün ve tasarıma önem verilmesi, güçlü marka için güçlü Ar-Ge çalışmalarına önem verilmesi gerekmektedir.*

- *Bakanlığımız desteği ile DTSO bünyesinde açılan Sanayi Mektebinde beyaz yakalılara verilen eğitimler ile markalaşma bilincinin artması beklenmektedir.*
- **Sermaye Yetersizliği ve Finansmana Erişimde Yaşanan Sorunlar**
  - *Diyarbakır Yatırım, Destek ve Tanıtım Stratejisinde, yatırımın önündeki en büyük engellerin başında yatırımcıların finansmana erişimde yaşadıkları sorunların geldiği ifade edilmiştir. Fikir tepsisi yöntemi ile yapılan araştırmada; iş insanları, kredi faiz oranlarının yüksek olmasının yanında krediler için bankaların talep ettiği teminat oranlarının da çok yüksek olmasının işletmeleri zor durumda bıraktığını ifade etmiştir.*
  - *Son zamanlarda kamu bankaları eliyle ekonomiye verilen destekler özellikle imalat sektörü için devam etmeli, kamu eliyle teminata yönelik kalıcı çözümler üretilmelidir. Bunun yanı sıra işletme sahiplerine finansal okuryazarlık ve finansal eko-sistemin avantajları iyi anlatılmalı, bu konularda belli periyotlarla eğitimler düzenlenmelidir.*
- **İhracatta Geleneksel Yöntemlerin Kullanılması, Yeni Trendlerin Yaygın Olmaması**
  - *İlimizde bulunan işletmelerin genel olarak Ortadoğu pazarında yöneldikleri ülkelerde yaşanan karışıklık, iç piyasada yaşanan daralma ve işletmelerin daha farklı pazarlara yönelme ve pazar çeşitlendirmede yaşadıkları sorunlar, yatırımların sürdürülebilirliğini ve kapasite artışlarını olumsuz etkilemektedir.*
  - *İlimizdeki firmaların, hem pazarlarını çeşitlendirmesi hem de ürün gamını farklı pazarlara göre çeşitlendirmesi gerekmektedir. Firmalarımızın AB ve ABD'ye ihracat yapacak seviyeye gelmeleri sağlanmalı, buralardaki ticari ataşeler ile ilişkiler geliştirilmelidir.*
  - *Ticaret Bakanlığının ihracat desteklerinin etkin kullanılması sağlanmalıdır.*
  - *Pandemi süreci gibi olağanüstü durumlara hazırlıklı olabilmek, global pazarlara daha rahat erişebilmek ve dijital satış kanallarının daha aktif kullanılması için işletmeler yönlendirilmeli, kamu destekleri bu yönde verilmelidir.*
  - *2023 ihracat hedefleri doğrultusunda Diyarbakır'ın potansiyeline paralel olarak konumlanması için, ihracat hızını ülke ortalamasından çok daha fazla artırması gerekmektedir. Firmaların ihracat odaklı üretim modeline geçmeleri, üretim süreçlerinde ihracat kalitesini yakalamaları, ihracat departmanlarını güçlendirerek dış ticaret pazarlama kapasitelerini artırmaları ve mevcut pazarların yanı sıra yeni pazarlar bulmaları gerekmektedir.*
  - *Sanayicilerin dış pazarlama eğitimi almalarının sağlanması ve ihracat teşvikleri konusunda yatırımcı bilinçlendirilmelidir.*
- **İşletmelerin Genellikle Aile Şirketi Olması ve Kurumsallaşamamış Olması**
  - *İşletmelerin faaliyetlerini kişilerin varlığına bağımlı olmadan sürdürebilmesini ve geliştirebilmesini sağlayan bir yapı oluşturulmalıdır. İşletmelerin bir sistem haline gelmesi sağlanmalıdır. Şirketin kuralları, standartları, prosedürleri, kendisine özgü değerleri, iş yapma usul ve yöntemleri, çalışma biçimleri olmalı ve kişilerden bağımsız kalmalı, yetki ve*

sorumlulukları dağıtılmalı, profesyonel bir yönetime geçilmeli, aile ve iş ilişkileri birbirinden ayrılmalıdır.

- Kurumsallaşmanın şirketin tamamen profesyonellere terk edilmesi, kontrolün elden çıkartılması olmadığı bilinmelidir. Kurumsallaşma konusunda teşvik edici adımlar atılmalı ve bu konuda şirketlere eğitim verilmelidir.

• İlimizin Yatırım Çekme ve Tanıtım Alanında Yeterli Performansı Gösterememesi

- İstanbul Sanayi Odası (İSO) tarafından yapılan çalışma sonucunda; 2019 yılı verilerine göre belirlenen Türkiye'nin 500 büyük sanayi kuruluşu arasında, İlimizden herhangi bir sanayi kuruluşu bulunmamaktadır
- Türkiye'nin önde gelen ve yan sanayi oluşturabilme kapasitesi olan büyük sanayi kuruluşlarının İlimizde yatırım yapması sağlanarak, kaliteli yatırımların önü açılmalıdır. Türkiye'nin önde gelen ve yan sanayi oluşturabilme kapasitesi olan büyük sanayi kuruluşları ziyaret edilerek ilimizde yatırım yapılması sağlanmalıdır.
- Dijital satış, pazarlama ve reklam kanallarının daha aktif kullanılması sağlanmalıdır.

• Profesyonel Danışmanlık Gereksinimi

- Profesyonel danışman sayısının az olması, danışmanlık konusunda bir standardın olmaması, danışmanlık adı altında faaliyet yürüten kişi ve kurumların yeterli donanıma sahip olmaması, danışmanlık denince akla sadece "devlet destekleri için yazılan projeler" in gelmesi, danışmanlık hizmetleri konusunda arz ve talebin niteliğinin zayıf olması bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.
- Danışmanlık hizmetlerinde akreditasyon sisteminin oluşturulması, danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması, danışmanlık hizmetlerinde arzın ve talebin niteliği konusunda çalışmalar ve bilgilendirmeler yapılması, firmaların yönetim danışmanı tutmasının desteklenmesi gerekmektedir. Firmalara, danışmanlık hizmetlerinin iş süreçlerini hızlandıracağı ve kalitesini artırılabilceği anlatılmalı ve iyi uygulama örnekleriyle gösterilmelidir.
- Üniversitelerin bilgiyi sanayiye aktarma konusunda işletmelere danışmanlık hizmeti verebilmesi sağlanmalı, OSB ve SS'lerde ortak danışmanlık ve rehberlik birimleri oluşturulmalıdır.

• Üniversite-Sanayi İş Birliği Eksikliği

- İlimizde üniversite-sanayi iş birliğinin yeterince sağlanamaması ve Teknoloji Geliştirme Bölgesi'nin etkin olmaması, bilimsel çalışmalardan elde edilen bilgilerin ticarileşmesini engellemekte veya bilimsel çalışma konularının İlimiz sanayisinin ana sorunlarından uzak olmasına neden olmaktadır.
- Üniversitelerdeki mevcut bilgi birikimi ve yetişmiş insan gücü ile sanayinin mevcut tecrübesi ve finansal gücünün bir sistem dâhilinde birleştirilerek, üniversitelerdeki bilimsel potansiyelin sanayiye aktarılıp ekonomik değere dönüşmesi sağlanmalıdır.

- *Sanayi kuruluşlarına ait laboratuvarların üniversite araştırmacılarının kullanımına açılması ve/veya üniversiteye ait laboratuvarların sanayi kuruluşlarının kullanımına açılması yararlı olacaktır.*
- **Sanayi Altyapısına İlişkin Sorunlar**
  - *Bölgedeki yatırımların artması için yatırımcılara uygun ve kaliteli sanayi alanları hazırlanmalıdır.*
  - *Organize sanayi bölgelerimizde Bakanlık desteğiyle devam eden altyapı işlemlerinin ivedi bir şekilde tamamlanması gerekmektedir.*
  - *Şehir merkezinde kalan küçük ölçekli sanayi işletmelerinin düzenli sanayi sitesi alanlarına taşınması sağlanmalı, mesleki eğitim olanaklarının bulunduğu modern sanayi siteleri oluşturulmalıdır.*
- **Lojistik Merkez ve Ulaşım**
  - *İlimizde Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Kalkınma Ajansı öncülüğünde projesi yürütülen Lojistik Merkez ivedi bir şekilde kent ekonomisinin hizmetine sunulacak, üretim ekosistemi güçlendirilmelidir.*
  - *Diyarbakır ilini limanlara ve sınır kapılarına bağlayacak şekilde demiryolu hattı yapılmalıdır.*
- **Enerji Altyapısının Zayıflığı**
  - *Bölgedeki enerji nakil hatlarının artan sanayi ihtiyacını karşılayamaması başta olmak üzere farklı nedenlerden dolayı elektrik altyapısı istenilen seviyede değildir. İlgili kurumlar enerji altyapısını, gelecekte ihtiyaç duyulacak enerji ihtiyacını da göz önüne alarak yeniden revize etmeli, bu alanda yatırımlar artırılmalıdır.*
- **Devlet Destekleri ve Teşvikler**
  - *Milli Teknoloji, Güçlü Sanayi Hamlesi Yolunda Sanayimizin Geleceği: Sorunlar ve Çözüm Önerileri TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi Toplantı Raporu'nda; devlet desteklerindeki mükerrerlik, karmaşıklık ve etki analizinin yetersiz olması, devlet desteklerindeki inceleme, değerlendirme ve karar süreçlerinin uzunluğu, destek sunan bazı kamu kurumlarındaki personel niceliğinin yetersizliği aynı zamanda uzman/uzman yardımcısı gibi pozisyonlardaki personelin haricinde destek personelinin bulunmaması veya azlığı ve desteklerde istenen bilgi-belge çokluğu ve kriterlerin ağır olması öne çıkan bir sorun olarak ifade edilmiştir. Bu noktada çözüm önerisi olarak devlet desteklerinin bakanlıklar bazında gözden geçirilmesi, verilen desteklerin etki analizinin cari yıl bitiminden hemen sonra yapılması, verilen destek miktar/tutarı ile mevcut personel sayısının oransal dengesinin sağlanması gerektiği şeklinde belirtilmiştir.*